

ИЗ СТУДЕНТСКОГ ПОКРЕТА ТРИДЕСЕТИХ ГОДИНА

У јеку развитка студентског покрета на Београдском универзитету 1936, 1937. године и даље срећемо се са једном политичком појавом о којој се онда доста говорило. Ријеч је о студентима које смо ми прогласили за троцкисте, бојкотовали их и искључили из свих студентских организација.

На неким скуповима које је организовао Центар за марксизам Универзитета у Београду било је ријечи и о тој појави.

Углавном о том питању постоје неслагања. Једни мисле да се радило о групи идејних противника, те их и данас као такве треба третирати, док други мисле да се радило о недисциплини у односу на студентски покрет и у највећем броју случајева о младалачкој необузданости и експлозивности.

Из оног периода имамо три документа (до којих сам ја дошао, а вјероватно их има и више) који говоре појединачно о тим људима. Њихова имена су изнесена у записницима Акционог одбора и у партијском органу „Пролетер”. Пошто знамо о којим је људима ријеч, у могућности смо да изнесемо њихов живот, рад и дјело кроз каснији период, што ће нам олакшати да се определијелимо у коначној оцјени тих људи.

У записнику са 30. ванредне сједнице Акционог одбора стручних студентских удружења на Београдском универзитету од 26. II 1937. г. стоји:

„... Пре него што се прешло на прву тачку колега медицинар чита представку Удружења медицинара о искључењу седам студената из Медицинске мензе. Наиме, на прошлој ванредној седници је решено да се ови студенти искључе из ових (биће свих — Б. Ђ.) стручних удружења;

Имена тих студената:

Соломуну Јововић,¹ Радован Пајевић; Михаило Лаковић; Душан Пејовић; Живојин Бабић; Ђорђе Бурић; Војислав Степанчевић²

Приређивач за издавање записника није добро објаснио име студента под бројем 1 у списку. Ради се о Соломуну Јововићу. Исто тако је погрешно стављено презиме другог у списку. Ради се о Радовану Пајовићу, а не о Пајевићу. Иначе шест првих на овом списку сам лично знао, док о Степанчевићу или Степановићу ништа не знам.

У „Пролетеру” од јуна 1937. г. на стр. 7, у чланку „Троцкизам у Београду (допис из Србије)” стоји:

„Друга група се формирала од секташа који су одбијали сарадњу с демократским елементима и који су сматрали да треба одбити сваки рад сем рада за неку њихову непосредну револуцију. Тој групи стоји на челу Лаковић и њу сачињавају на срамоту херојског народа Црне Горе који лије свакодневно крв за демократију и своју слободу — већином студенти Црногорци. *Та група одриче да је троцкистичка* (подвукао Б. Ђ.), али се по својим провокаторским и разарачким методама неспорно везује за прву, а по свом односу према студентској и општенародној борби — на фашизам ...

У тој групи се налазе сем Лаковића, Радован Пајовић, Пера Јовановић, Вељко Керовић (познат по одвратним аферама у Скопљу), Соломун Јововић, Веселин Савић и полицијски конфидент Пера Јовановић”.

У овај списак је Пера Јовановић уведен два пута, и то прво као редован у списку и на крају као полицијски конфидент. По свему изгледа да је грешка у презимену код Керовић Вељка, вјероватно се ради о Кековић Вељку, коме је за зло узето: по-сјеђивање кафана и кафанско весеље у Скопљу. Веселина Савића не знам, а остале сам све лично знао.

У „Пролетеру” од августа 1937. године на стр. 8 у чланку „Једна тростичка — полицијска провокација” стоји:

„Тако је ту скоро једна група београдских троцкиста на челу са познатим вагабундима, провокаторима и лумповима, Остојићем Кнезом, издавачем провокаторске полицијске „Књиге за сваког”, Душаном Пејовићем, Радованом Пајовићем, несвршеним средњошколцем ..., покушала да врбује неколико неупућених људи, тобоже као добровољце за Шпанију Народног фронта”.

Поново се овдје помињу Пејовић и Пајовић које сам, како је већ речено, знао.

¹ Вероватно грешка. Треба Соколија Јововић.

² Исто. У литератури његово је име Војислав Степановић”. Записници акционог одбора студенских удружења на Београдском универзитету 1935-37, стр. 120, Београд 1986.

Када се говори о овом периоду развитка наше Партије и напредног покрета уопште мора се узети у обзир да се ради о добу када је требало стварати чврсту, јединствену, дисциплиновану организацију, без колебања и уступака. То је захтијевала тешка, сурова ситуација, у којој је Партија дјеловала и у којој се припремала да одговори судбоносним задацима које је пред њу постављала та ситуација. Отуда је схватљиво и нормално оштро реаговање на сваки поступак који је реметио ритам рада организације и њене политике.

Под снажним утицајем догађаја у Совјетском Савезу, гдје се распламсавала беспштедна, сулуда борба против тобожњих непријатеља Совјетског Савеза, штеточина и капиталистичких шпијуна троцкиста, наша процјена је била да се тако мора радити, јер ми нијесмо били обавијештени о правом стању ствари у СССР-у и о томе шта се све тамо дешава. На основу свега тога дошли смо у ситуацију да и најмању недисциплину или поступак који није био у складу са политичком линијом Партије прогласимо за троцкизам и штеточинство. Ово се најбоље илуструје писањем „Пролетера”. У чланку „Троцкизам и његови помагачи” од маја 1939. г. пише: „Али троцкисти дјелују и литерарно. . . Ови и њима слични људи о којима ћемо према потреби још говорити, врше врло вјешто у форми литераног стварања своју деструктивну раду. . . Врло је значајно да су баш из тих кругова били најјароснији напади против тога да радничка класа постави своје самосталне кандидате на листи др. Мачека у време избора 11. децембра 1938. године. Из тога се јасно види да се деструктивна делатност тих интелектуалаца не ограничава само на литерарно поље него и у политици. Ово је био чисто троцкистички акт против радничке класе и наше Партије са стране неких интелектуалаца, који скривају своје троцкистичко лице пред радничком класом Југославије, јер знаду да она мрзи троцкизам као кугу”.

У вези са овим, помињу се поименично Марко Ристић, Звонимир Рихтман и Васа Богданов. А познато је да је и Мирослав Крлежа заступао мишљење да на овим изборима (1938) не треба истицати самосталну сељачко-радничку листу, али се он не помиње у овом чланку, већ се само наговјештава да ће се о тим људима „према потреби још говорити”. То је и урађено у „Пролетеру” за април-мај 1940. г. у чланку: „За чистоћу и бољшевизацију Партије”. Тамо стоји: „Због тога смо ми у прошлогодишњем броју „Пролетера” отворено објавили имена тројице таквих људи, и то Рихтмана, Богданова и Ристића. . . Али, најжалост, догодило се да је врло познати књижевник М. Крлежа узео ове људе отворено у заштиту и изјавио да се солидариса са њима. Послије тога су окренули сви антипартијски елементи своје лице ка Крлежи са надом да ће он прихватити њихов барјак за борбу против Партије. Нас врло чуђи да он не види каква

му је улога намијењена, али је наша дужност да водимо одлучну борбу не само против директних противника наше Партије, него и против оних који их подржавају”.

Због овакве линије и климе која је створена ми смо не само осуђивали већ и бојкотовали све оне који су се ма на који начин и ма чиме огријешили о норму понашања у студентском покрету. Ми смо њих називали троцкистима и штеточинама.

Овој групи је, на примјер, регистровано да је један од њих одврнуо славину у Медицинској мензи и да је изазвао поплаву. То смо оцијенили као штеточински рад, по узору на оптужбе против опозиције у СССР-у. Даље им се приговарало, (како у дискусији на скупу изнесе друг Мирко Јанков), што су у Медицинској мензи виљушкама ударали у тањире уз полугласне узвике „Више масти” и слично. Некима је приговарано због посјета кафанама и односа према женама. Углавном, гледано са ове временске дистанце доста нејаки аргументи. Вјероватно је међу њима било појединаца који су контактирали са некима који су означени као троцкисти.

Међутим, и поред оштре борбе против њих и веома тешког положаја у коме су се нашли, нико од ових, које сам ја знао, није пошао да служи непријатељу. Напротив, када је избио устанак против окупатора 1941. године сви су се одазвали позиву Партије и ступили у редове бораца НОР-а.

Сада бих појединачно изнио даљи пут и судбину оних бојкотованих студената које сам знао.

Соломун Јововић до избијања рата није се никада колебао, нити ступио у контакт са непријатељима Партије и полицијом. Ативно је учествовао у припремама устанка и од првог дана, 13. јула 1941. године, укључио се у редове бораца, командира вода и замјеника командира чете у Трећем батаљону Четврте пролетерске црногорске бригаде. Погину је у борби за одбрану Колашина 3. октобра 1943. године.

Радован Пајовић је прије устанка 1941. г. (25. јуна) напустио Београд и пошао на терен Параћина. Од првих дана устанка укључио се у Параћински одред, чији је командант био Бора Петровић. Погину је у борби против Њемаца и љотићеваца у новембру 1941. г. у рејону Црног врха, између села Извора и Горње Мутнице.

Доктор Михаило Лаковић је учесник тринаестојулског устанка 1941. године. Био је први партизански лекар на терену среза даниловградског. Даномоћно је обилазио терен и пружао санитарску помоћ рањеницима и болесницима на слободној територији, у ситуацији када се оскудијевало у свим средствима за и његу и лијечење. Добио је чин мајора ЈНА, преведен је у резерву 1945. године, а умро је 1958. г. на дужности управника болнице у Бијелом Пољу.

Душан Пејовић је заједно са Радованом Пајовићем напустио Београд 25. јуна 1941. г. и пошао на терен Параћина. Ту се укључио у Параћински партизански одред. Погинуо је новембра 1941. године у околини Сокобање.

Живојин Бабић је учесник у НОР-у. Тешко је рањен 1944. године на положајима у Бјелопавлићима у борби против Њемаца и остао је тешки ратни инвалид — одсјечена му је нога изнад кољена. Данас живи у Београду.

Ђорђе Бурић је учесник НОР-а од 1941. године. У КПЈ је примљен 1942. године. Као партијски радник на терену пао је у руке четника и сепаратиста, а ови су га предали Италијанима који га стријељали у Андријевици 25. јуна 1943. године.

Др Перо (Петар) Јовановић учесник је НОР-а од 1941. године. Ухватили су га четници 1942. године и предали Италијанима, а ови су га одвели у логор. У логору је био веома активан у лијечењу заточених припадника НОР-а. Из логора је побјегао у прољеће 1943. г., показавши том приликом изванредну сналажљивост и храброст. Од тада је био стално у јединицама НОВ. Са изванредном енергијом и самопријегором извршавао је све задатке партизанског љекара. Пензионисан је у чину потпуковника санитетске службе.

Вељко Кековић је активно учествовао у припремама устанка и учесник је у устанку 13. јула 1941. године. Примљен је у Партију крајем јула 1941. г. Одликовао се изванредном храброшћу у свим борбама против Италијана. Погинуо је као политички комесар чете у Винићима 22. фебруара 1942. године, у борби против четника које је предводио Бајо Станишић непосредно послије пуча кјои је извео у партизанским јединицама.

И Павле Радоњић, студент Пољопривредно-шумарског факултета, један је од оних које смо прогласили за троцкисте. Његовог имена нема у цитираним документима. Као бојкотован и одбачен од покрета, пред рат се запослио у Цетињу. Учесник је у устанку 1941. године. Извршавао је ревносно све постављене му задатке, а они су због „провјеравања” били веома чести, бројни и разноврсни. Погинуо је у борби против четника 22. II 1942. г. у с. Винићима у Бјелопавлићима.

На основу ових чињеница ја сам у раду „Сјећање на акције из студентских дана” на стр. 28 написао: „Када данас размишљам о тој групи младих људи, од којих је највећи број учествовао и погинуо у рату, у јединицама НОВ, сличем утисак да се радило о људима који нијесу прихватили дисциплину Покрета: понеки је волио кафану, имао слободније погледе на однос према женама, што је за нас у оно доба био тежак гријех. Неки од њих су имали везе и са троцистичким елементима у Београду.

Тада је требало учвршћивати редове Покрета, па онај ко то није схватио није добро ни прошао”.

По свему изгледа да су и ове моје констатације један од разлога који су подстакли неке другове да о овоме дискутују. Ја, наравно, и сада у потпуности остајем при својем ставу.

Разлог за овакав мој став јесте чињеница да су ондашњи аргументи изнесени као повод за бојкот, размишљајући о њима данас, заиста нејаки, иако сам их ја онда у потпуности и без резерве, искрено прихватао. На евентуални приговор да сам недољедан у гледању на неку ствар, одговорио бих да се држим начела да се за 50 година он тада свијет развијао па и моја схватања и сазнања. Ако то не би имало никаквог утицаја на моја размишљања и схватања онда бих прихватио критику да се, „као пијан плота”. држим схватања која су окамењена упркос развоја ситуације, људи и свијести људске.

Други разлог који ме опредјељује за такав став јесте учешће ових другова у НОР-у и револуцији. За мене је однос према НОР-у и револуцији највећи, најтежи и најмјеродавнији испит наших генерација, по коме се најтачније може утврдити је ли неко идејни противник или није. Онај ко не признаје тежину и значај тог испита, ко преко њега прелази као да га није ни било, за мене је човјек окамењеног гледања и схватања.

Најзад, морамо узети у обзир и то како у Совјетском Савезу, гдје је и поникла борба и идеологија против троцкизма, данас гледају на људе који су постали жртва тог чудовишног гледања. КПЈ је још одмах последије напада Имформбироа на нас указала на неправилност и штетност таквог рада у СССР-у. Комунистичка партија Совјетског Савеза је на то указала на свом 20. конгресу, а данас се под руководством Горбачова отклањају узроци и исправљају последице те сулуде, по раднички покрет убитачне политике, коју је прокламовао и спроводио Стаљин.

Када узмем у обзир све то скупа, данас ми је немогуће схватити да постоје људи тако окамењеног мишљења који учеснике НОР-а и револуције проглашавају идејним противницима, а ставове од прије пола вијека за закон који је непромјенљив иако се ради о периоду епохалних, револуционарних промјена у свим доменима људског живота.

Однос људи према тим збивањима мора, нормално, определљивати и наш став и однос према тим људима.

Из свега што је напријед речено, видљиво је да ова политичка појава на Универзитету у основи није имала карактер идејног супротстављања комунистима. Радило се о младим љу-

дима, којима је левичарење импоновало као начин испољавања револуционарности и непомирљивости у борби, што је условило недисциплиновано понашање. По неки од њих ношени су при том и личним амбицијама и сујетом према руководиоцима студентског покрета. Оштре политичке мјере према њима (бојкот) биле су саставни дио курса КПЈ према свима који су у то вријеме угрожавали јединство револуционарног радничког покрета и на ма који начин му се супротстављали. Пракса је потврдила све мјере које су јачале јединство покрета, без обзира на њихову оштрину о којој данас можемо говорити. Све се то мора посматрати у склопу ситуације у којој су се догађаји одвијали, али и оцзјене данас морају узети у обзир све што се збило за ово пола вијека.

Бошко Ђуричковић